

УДК 342.924

В. І. Кабанов,
аспірант,
Університет ДФС України

СУДОВЕ РІШЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ СПРАВІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ

Статтю присвячено загальнотеоретичним положенням щодо розуміння, характерних рис та значення судового рішення в адміністративній справі як гарантії захисту прав, свобод та законних приватних інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Проаналізовано визначення судового рішення у науковій юридичній літературі та нормативно-правових актах. Визначено особливості судового рішення як гарантії захисту прав, свобод та законних інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Зроблено висновок про те, що йдеться про комплексне або системне поняття, яке включає в себе усі акти, прийняті судом у результаті здійснення правосуддя у будь-якому виді провадження, характеризується особливостями, притаманними рішенням органу державної влади, рішенням суду, а також ознаками, пов'язаними із реалізацією судової влади в процесі адміністративного судочинства.

Ключові слова: *судове рішення, адміністративна справа, гарантії захисту прав, свобод та законних інтересів, суб'єкт владних повноважень.*

В. И. Кабанов,
аспирант,
Университет ГФС Украины

СУДЕБНОЕ РЕШЕНИЕ ПО АДМИНИСТРАТИВНОМУ ДЕЛУ КАК ГАРАНТИЯ ЗАЩИТЫ ПРАВ, СВОБОД И ЗАКОННЫХ ЧАСТНЫХ ИНТЕРЕСОВ

Статья посвящена общетеоретическим положениям относительно понимания, характерных черт и значения судебного решения в административном деле как гарантии защиты прав, свобод и законных частных интересов лиц от нарушений со стороны субъектов властных полномочий. Проанализированы определения судебного решения в научной юридической литературе и нормативно-правовых актах. Определены особенности судебного решения как гарантии защиты прав, свобод и законных интересов лиц от нарушений со стороны субъектов властных полномочий. Сделан вывод о том, что речь идет о комплексном или системном понятии, включающем в себя все акты, принятые судом в результате осуществления правосудия в любом виде производства, характеризуется особенностями, присущими решению органа государственной власти, решению суда, а также признаками, связанными с реализацией судебной власти в процессе административного судопроизводства.

Ключевые слова: судебное решение, административное дело, гарантии защиты прав, свобод и законных интересов, субъект властных полномочий.

V. I. Kabanov,
graduate student,
University of SFS of Ukraine

JUDICIAL DECISION IN ADMINISTRATIVE CASE HOW A GUARANTEE FOR PROTECTION OF RIGHTS, FREEDOMS AND LEGAL PRIVATE INTERESTS

The article is devoted to general theoretical positions on understanding, features and significance of a court decision in an administrative case as a guarantee of protection of rights, freedoms and legitimate private interests of individuals from violations by the subjects of power. The definition of a court decision in the scientific legal literature and normative-legal acts is analyzed. The features of a court decision as a guarantee of protection of rights, freedoms and legitimate interests of persons from violations by the subjects of power authorities are determined. It is concluded that this is a complex or systemic concept, which includes all acts adopted by the court as a result of the administration of justice in any form of proceedings, characterized by peculiarities of the decision of the state authority, court decision, as well as indications, related to the implementation of the judiciary in the process of administrative proceedings.

Key words: court decision, administrative case, guarantees of protection of rights, freedoms and legitimate interests, subject of authority.

Судове рішення у системі адміністративно-правового регулювання публічних відносин має самостійне значення. Це обумовлене тим, що можливість оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, визначена на конституційному рівні, а адміністративні суди діють з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин (статті 55 та 125 Конституції України [1]). Крім того, інститут судового рішення вважається одним з центральних у структурі науки адміністративного судочинства [2, с. 220]. Його значення обумовлено також завданнями судочинства, якими є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [3].

Євроінтеграційний вектор розвитку Української держави продукує можливість видозміни практики адміністративного судочинства шляхом наближення її до міжнародних стандартів та забезпечення панування верховенства права.

Метою цієї публікації є дослідження доктринальних джерел та нормативно-правових актів у сфері адміністративного судочинства щодо поняття, характерних рис та значення судового рішення в адміністративній справі як гарантії захисту прав, свобод та законних приватних інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

У правовій доктрині поняття, ознаки та значення судового рішення досліджувалося неодноразово. Однак оновлення процесуального законодавства, прагнення до панування

верховенства права та ефективної правозастосовної діяльності в Україні викликає потребу в оновленні та кореляції наукових підходів.

Над проблематикою судового рішення працювали відомі вчені-процесуалісти, серед яких С. Н. Абрамов, М. Г. Авдюков, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, С. В. Бондар, Д. Н. Бахрах, В. А. Вишневський, І. П. Голосніченко, Б. В. Градовий, М. А. Гурвіч, Е. Ф. Демський, Р. В. Ігонін, С. В. Ківалов, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, В. М. Кравчук, Р. О. Куйбіда, І. О. Розум, В. С. Стефанюк, М. І. Труш, О. І. Харитоновна, М. Й. Штефан та інші автори.

У підручнику з адміністративно-процесуального права судові рішення розуміються як:

1) імперативні рішення, в яких виражена воля щодо конкретного правовідношення та які поширюються виключно на учасників спору;

2) процесуальні документи, в яких відображається інформація про процедуру захисту прав, свобод та інтересів учасників спірних правовідносин;

3) юридичні факти, з якими пов'язується виникнення, зміна чи припинення правовідносин;

4) акти застосування права, які опосередковують засоби реалізації норм матеріального права під час вирішення спірних правовідносин у публічній сфері;

5) такі, що тягнуть за собою настання преюдиційних наслідків, відповідно до яких обставини, встановлені судовим рішенням в адміністративній, цивільній або господарській справі, що набрало чинності, не доказується під час розгляду інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини [4, с. 327].

У науково-практичному виданні «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Настільна книга судді» судові рішення тлумачиться як акт, ухвалений відповідно до норм матеріального та процесуального права, що є результатом здійснення правосуддя та наслідком встановлених у справі обставин [5, с. 404].

У статті 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), у якій визначені терміни, що вживаються у цьому нормативно-правовому акті, розтлумачені поняття «судового рішення» та «рішення суду». У першому випадку самого поняття не наводиться, а лише пропонуються його різновиди: рішення, постанова, ухвала суду будь-якої інстанції. У другому випадку рішення суду трактується як рішення суду першої інстанції, в якому вирішуються позовні вимоги [3]. Вищий адміністративний суд України у Постанові Пленуму від 20.05.2013 № 7 «Про судові рішення в адміністративній справі» здебільшого дублює положення статті Кодексу адміністративного судочинства України щодо вимог до судового рішення, водночас у пункті 1 зазначається, що судові рішення – це акт правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства є обов'язковим до виконання на всій території України [6].

У жодному разі, не зменшуючи значення адміністративно-правових досліджень, необхідно зазначити, що у цивілістичній літературі, як вже і було вищезазначено, дослідження судового рішення мають деяку перевагу. Також законодавець закріпив різновиди судових рішень у галузевому законодавстві, а саме у частині 1 статті 258 Цивільно-процесуального кодексу України, у якій зазначається, що судовими рішеннями є ухвали, рішення, постанови та судові накази [7]. Водночас позиція Пленуму Верховного Суду України, викладена у Постанові від 18.12.2009 № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» [8], оперує як поняттям «рішення суду» (найважливіший акт правосуддя, покликаний забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини

та здійснення проголошеного Основним законом України принципу верховенства права), так і судовим рішенням (визначення не пропонується). До речі, ця Постанова замінила Постанову Пленуму Верховного Суду України від 29.12.1979 № 11 «Про судові рішення» [9], у якій трактування судового рішення було аналогічне трактуванню рішення суду в оновленій редакції Постанови.

Звичайно, в адміністративному судочинстві керівною є вже згадана вище Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20.05.2013 № 7, однак даючи комплексну інтерпретацію судового рішення, вважаємо за необхідне прослідкувати еволюцію цього поняття і в іншому галузевому законодавстві. Незважаючи на те, що Вищий адміністративний суд України припинив свою процесуальну діяльність, усе ж такі його позиції варто враховувати суддям у процесі прийняття судових рішень.

На науковій ниві (а саме у цивільно-процесуальному праві) триваючою є дискусія щодо того, що є характерним для судового рішення – наказ суду чи підтвердження (встановлення) права. На цьому неодноразово наголошується у публікаціях адміністративістів (зокрема Б. В. Градового). Вказані підходи запропоновані Гельвінгом, Лабандом, Бюловим – німецькими представниками процесуального права [10, с. 230]. Судове рішення як наказ тлумачиться через обов'язковий припис, санкцію, адресовану державою до усіх, на кого воно поширюється. За такої теорії судові рішення дорівнює нормі права. Трактування судового рішення як законного волевиявлення або вираження державною владою правової волі є вихідною ідеєю іншої теорії, що критикує попередню.

Судове рішення в адміністративній справі характеризують ознаки, що притаманні рішенням органу державної влади взагалі, рішенням суду, а також специфічні риси, пов'язані із реалізацією судової влади в процесі адміністративного судочинства.

Судове рішення перш за все є актом державної влади. У рішенні органу державної влади зосереджене державно-владне розпорядження щодо реалізації правових норм у процесі функціонування суспільства.

Система судових органів, що становлять основу судової системи, наділена владними повноваженнями з метою вирішення соціальних конфліктів. Судове рішення є актом реалізації судової влади. Судова влада в Україні, відповідно до конституційних засад поділу влади, здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Судову владу реалізують судді та у визначених законом випадках присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур. Для судового рішення як акта правосуддя, заради якого розпочиналося провадження, характерними є такі риси:

- 1) є актом органу державної влади (звідси державно-владний характер), тому виноситься іменем України;
- 2) як правило, виступає актом індивідуального застосування норм матеріального та процесуального права, має разове значення;
- 3) входить до групи процесуальних актів-документів;
- 4) спричиняє юридичні наслідки, виступає юридичним фактом, визначеним у чинному законодавстві.

Як акт судової влади, визначає судові рішення В. В. Комаров, вказуючи, що це правозастосовний акт, постановлений іменем України, оформлений у вигляді процесуального документа, яким владно підтверджується наявність чи відсутність спірних правовідносин, у результаті якого воно перетворюється на безспірне на підставі встановлених у судовому засіданні фактичних обставин справи [11, с. 194].

Так чи інакше судові рішення – це акт органу держави, що здійснює правосуддя, який приймається у процесі розгляду справи. Як зазначає Р. О. Гарік, можна свідчити про судові рішення як результат вирішення конфліктної ситуації лише у випадку характеристики постанови адміністративного суду як різновиду судового рішення, оскільки лише в такому випадку відбувається завершення провадження та вирішується справа по суті. В іншому випадку, коли йдеться про ухвалу адміністративного суду, – судові рішення є актом, що сприяє такому вирішенню чи свідчить про неможливість вирішення справи в судовому порядку [12, с. 29–30].

За допомогою судового рішення здійснюється захист порушеного чи оскаржуваного права, незалежно від того, чи буде задоволено позов. У випадку позитивного вирішення спору суд своїм рішенням захищає права та законні інтереси позивача, інакше – відмовляючи у позові, захищає права та законні інтереси відповідача, які могли б бути порушені у результаті неправомірних претензій позивача. Про це із посиланням на дослідження А. О. Власова зазначає О. М. Шиманович [13, с. 23]. В усіх випадках судові рішення виступає як акт захисту індивідуальних прав та охоронюваних законом інтересів сторін. Тому науковець пропонує розуміти судові рішення як наділений законною силою процесуальний акт-документ, що постановлюється від імені держави з приводу спору сторін у позовному провадженні, а також з приводу об'єкта процесу у справі окремого провадження або у справі, що виникає з адміністративно-правових відносин.

На думку Б. В. Градового, у процесуальному аспекті судові рішення є актом виконання судом зобов'язань, які він має перед особами, що беруть участь у вирішенні спору та одночасно є юридичним фактом, який за загальним правилом завершує провадження в суді першої інстанції [2, с. 224]. Судові рішення, яке набрало чинності, виступає підставою для відкриття виконавчого провадження. Як юридичний факт, визначений у чинному законодавстві, судові рішення є документом, який виноситься судом на підставі доказів за справою, яким вирішується спір по суті.

Судові рішення як основний процесуально-правовий документ, який ухвалюється судом у нарадчій кімнаті іменем держави й від її імені, відповідно до норм процесуального законодавства, на основі всієї системи доказів, яку суд дослідив у судовому засіданні з посиланням на норми матеріального права та судові прецеденти Верховного Суду України і Європейського суду з прав людини, має письмову форму й захищає суб'єктивне право або інтерес фізичних, юридичних осіб чи держави, у своїх наукових публікаціях розглядає В. В. Маслов [14, с. 49].

Як процесуальний документ, судові рішення характеризується у контексті наявності у ньому не лише наказу суду, але й даних інформаційного характеру, таких як склад суду, час і місце розгляду справи тощо.

Під час аналізу процесу прийняття судового рішення А. І. Бризгалова наголошує на тому, що такі його ознаки, як індивідуальний акт, акт застосування норм права, процесуальний документ, акт правосуддя, юридичний факт, доповнюють і те, що воно завжди є результатом інтелектуальної діяльності судді чи колегії суддів. Автор пояснює це тим, що «лише повністю дослідивши соціальну природу того чи іншого конфлікту і надавши йому чітку юридичну кваліфікацію та оцінку, суддя чи суд можуть прийняти судові рішення, яке буде правовим і соціально значущим» [15, с. 38, 41].

Питання визнання судового рішення юридичним фактом як у матеріальному, так і процесуальному аспекті є фактично вирішеним. Це обумовлено тим, що воно виступає

завершальним елементом у механізмі правового регулювання суспільних відносин, при цьому призводить до певних наслідків та виконує ряд функцій процесуального характеру. Цей аспект судового рішення розглядався у роботах О. Г. Брателя, В. В. Гордєєва, Б. В. Градового, Н. Б. Зейдер, О. А. Красавчикова, Д. М. Чечот та ін.

У контексті виокремлення специфічних рис, пов'язаних із реалізацією судової влади в процесі адміністративного судочинства, потрібно зосередити увагу на категорії справ, що підлягають розгляду в адміністративних судах. Адміністративна юрисдикція охоплює комплекс матеріальних і процесуальних правовідносин, що виникають у зв'язку з необхідністю вирішення конфліктних ситуацій у сфері функціонування органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, забезпечення законності у публічному управлінні. Тому, визначаючи предметну специфіку адміністративних справ, необхідно виходити з окреслених у частині 1 статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України завдань, зокрема щодо захисту прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. Зокрема, на це звернула увагу Я. П. Синицька, яка розуміє судові рішення в адміністративному судочинстві як процесуальний акт-документ, який ґрунтується на встановлених у судовому розгляді фактах і застосуванні норм права, яким вирішується, по суті, адміністративна справа щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, що набирає чинності у встановленому законом порядку і підлягає виконанню [16, с. 96].

Крім того, особливістю судового рішення в адміністративних справах є те, що відповідачем у справі, розгляд якої завершується прийняттям судового рішення, в основному (крім випадків, визначених законом) є суб'єкт владних повноважень, який є учасником спірних публічно-правових відносин завдяки здійсненню ним владних управлінських функцій.

Правовою основою прийняття судового рішення в адміністративній справі є Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, спеціальний кодифікований акт адміністративного судочинства – Кодекс адміністративного судочинства України (який саме і визначає юрисдикцію та повноваження адміністративних судів, встановлює порядок здійснення судочинства в адміністративних судах), Закон України «Про судоустрій і статус суддів», інші нормативно-правові акти.

Таким чином, судові рішення є комплексним або системним поняттям, що включає в себе усі акти, прийняті судом у результаті здійснення правосуддя у будь-якому виді провадження, характеризується особливостями, притаманними рішенням органу державної влади, рішенням суду, а також ознаками, пов'язаними із реалізацією судової влади в процесі адміністративного судочинства. Під судовим рішенням в адміністративній справі, на нашу думку, необхідно розуміти акт-документ, що є результатом судового розгляду справи в адміністративному провадженні, прийнятий на підставі та відповідно до норм чинного законодавства у визначеному процесуальному порядку з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : від 28.06.1996 [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Градовий В. Б. Зміст судового рішення в адміністративному судочинстві України / В. Б. Градовий // Адміністративне право і процес. – 2014. – № 1(7). – С. 220–224.
3. Кодекс адміністративного судочинства : від 06.07.2005 № 2747-IV. [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
4. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Е. Ф. Демський. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 495 с.
5. Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Настільна книга судді / за заг. ред. О. М. Пасенюка. – К.: Істина, 2007. – 608 с.
6. Про судові рішення в адміністративній справі : Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України : від 20.05.2013 № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/plenum/post_plenum/plenum_2013_05_20_n7/
7. Цивільно-процесуальний кодекс : від 18.03.2004 № 1618-IV [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
8. Про судові рішення у цивільній справі : Постанова Пленуму Верховного Суду України : від 18.12.2009 № 14 [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>
9. Про судові рішення : Постанова Пленуму Верховного Суду України : від 29.12.1979 № 11 [Електронний ресурс] / Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-76>
10. Загайнова С. К. Судебные акты в механизме реализации судебной власти гражданском и арбитражном процессе / С. К. Загайнова. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 400 с.
11. Комаров В. В. Проблемы науки гражданского процессуального права / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова ; под ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2002. – 440 с.
12. Шиманович О. М. Поняття, види та роль судових рішень у захисті прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави / О. М. Шиманович // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2004. – № 60–62. – С. 22–25.
13. Маслов В. В. Судові рішення та їх зміст під час застосування судового прецеденту / В. В. Маслов // Судова та слідча практика. – 2016. – Випуск 1. – С. 48–51.
14. Бризгалова А. І. Характеристика прийняття судового рішення в адміністративному судочинстві / А. І. Бризгалова // Адміністративна юстиція в Україні. – 2016. – № 1(42). – С. 37–45.
15. Синицька Я. П. Судові рішення в адміністративному судочинстві: поняття та значення / Я. П. Синицька // Право і безпека. – 2011. – № 5 (42). – С. 93–97.
16. Гаврік Р. О. До питання про поняття судового рішення в адміністративній справі / Р. О. Гаврік // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Випуск 5, том 2. – С. 27–30.